

мер такава задача е изолирането на базисните публични отношения. Второ, интерпретиране на действителното историческо развитие като процес на разгръщане на базисните отношения в условията на разнообразната и променяща се социална и природна среда. В този смисъл разнообразието от частни интереси (субекти) представлява една социално-историческа конкретизация на базисните отношения в хода на взаимодействието им със социалната и природната среда. Крайната цел на настоящото изследване е да покаже логиката, която лежи в основата на всички прояви на публичното и в крайна сметка на политическото.

3. Публиката като общност

Превръщането на публичните действия в политически представлява същността на настоящия труд. В основата на този процес стои разгръщането на определенията на публиката като общност. Ето защо едно предварително дефиниране на тази общност не би могло да бъде нито достатъчно пълно, нито достатъчно обосновано. На този етап може да се акцентира само върху нейната базисна характеристика, която, изразена по различни начини, присъства в цялото изложение: публиката по принцип се състои от *анонимни* и следователно *непознати* един за друг индивиди. Оттук произтича както изключително подвижната граница между тези, които принадлежат, и тези, които не принадлежат към дадена публика, така и особеното символично значение на едните за другите. Настоящият параграф има за задача да въведе този допълнителен сюжет в изложението.

3.1. Обща характеристика

Няколко години преди Хабермас да публикува книгата си за буржоазната публична сфера Райт Милс прави опит да

дефинира понятието „публика,“ сравнявайки го с понятието „маса.“ В основата на сравнението той поставя няколко критерия: (1) съотношението между тези, които изразяват, и тези, които получават мнение; (2) възможността за отговаряне на изразеното мнение; (3) степента, в която изразеното мнение прелива в действие; (4) степента, в която институционалната власт прониква в общността (Mills, 1956: 302–304). Тъй като всеки от тези критерии може да бъде силно или слабо представен, Милс на практика ги третира като скали, по които търси мястото на публиката и масата.

Историята обаче предлага едно изключително разнообразие от публики, които покриват всички възможни комбинации от предложените критерии. Затова от гледна точка на тези критерии е трудно не само да се дефинира публиката, но и да се разграничи понятието „маса“ от понятието „публика“. Въпреки това обаче концепцията на Милс насочва вниманието във важна посока: когато говорим за публика, става дума за множество от анонимни индивиди, чиято общност се определя от начина, по който участниците в нея обменят мнения помежду си.

Поради своя отворен характер достъпът до публиката е безотносителен към социалните позиции на желаещите да се включат в нея. Поради своя множествен характер публиката прави невъзможно отчитането на индивидуалния принос в нея. Това я превръща в автентичната общност на непознатите, или, както се изразява Уорнър, в „рационалност на непознатия в чиста форма“. Другите познати от историята начини да се организират непознати лица (нации, раси, религии, гилдии) подбират непознатите лица по критерии, свързани с територията, идентичността, вярата или някаква друга верификация на членството. За разлика от всички тези случаи, в които човек може да се обърне към непознатия на основата на установяването на общата идентичност, публиката (поне на теория) обединява непознатите единствено чрез тяхното

участие (Warner, 2002: 75). Под формата на публика голямата човешка маса може да придобие действеност, без да нарушава анонимния характер на индивидуалното човешко присъствие в нея.

Следователно публиката представлява общност от хора, които, макар че са анонимни или поне играят ролята на анонимни, предизвикват с действията си респектиращ социален и политически ефект. С това публиката превръща анонимния човек в демиург на модерната история. Оттук и идеята за двете значения на понятието „публика“, изтъкнати от Уорнър. От една страна, нейното най-обичайно значение е „хора изобщо“, т. е. един вид социална тоталност, която включва всеки участник в общности като град, нация, държава, човечество и пр. В съвременните общества публиката е по-скоро една неопределена аудитория, отколкото социална съвкупност, която би могла да получи количествен цифров или вербален израз. От друга страна, публиката може да бъде една конкретна аудитория, една тълпа, свидетелстваща за самата себе. Затова и адресатът на публичната реч е едновременно безличен и персонален (Warner, 2002: 55–56, 65–67, 76–87).

За съжаление Уорнър не продължава анализа си по тази линия. Показателно е разграничението, което той прави на същото място между (а) идеята за публика изобщо (абстрактния аспект на публиката), в основата на която стои текстът с неговата потенциална адресираност към всички, и (б) частичния характер на публиката, благодарение на което в социалната тоталност могат да съществуват неограничен брой публики (пак там, 67–69). Оттук произтича, че всеки индивид може да участва в неограничен брой публики, тъй като всяка от тях само частично го ангажира физически, т. е. дори в този случай участието в публиката има абстрактен характер (осъществява се в рамките на ограничена условност). Частичният характер на публиката е само друг

аспект от нейния абстрактен характер. Следователно тук става дума по-скоро за два необходими момента от конституирането на публиката изобщо. Като придава конкретна форма на най-абстрактната общност между хората (и дотолкова се явява „социална тоталност“), публиката само частично обвързва физически участващите в нея индивиди.

3.2. Стока и публика

Излизането на стоковите отношения извън света на вещите и „завладяването“ на света на хората дава основание на Маркс да натовари своя икономически анализ с една изцяло политическа функция. Дали обаче икономическият анализ на буржоазното общество е дотолкова политически релевантен, че може да замени собствено политическия анализ на това общество? И дали непосредствените отношения между индивидите в буржоазното общество нямат своя *differentia specifica* вън и независимо от посредничеството на стоките? Цялото по-нататъшно изложение почива върху идеята, че колкото и мощно влияние да оказва икономиката върху политиката, последната има своя собствена логика на конституиране. Затова изходна предпоставка на собствено политическия анализ трябва да бъдат самите хора, а не обменът на техните продукти.

Шедлер критикува някои либерални виждания за конституирането на политиката по модела на пазара, но по своя смисъл заетата от него позиция се свежда до същото. Той заявява, че общностите, в които няма конфликт, нямат нужда от политика, респективно, че политиката винаги е трябвало да се утвърждава спрямо външните сили – природа, богове, традиция, пазарна икономика (Schedler, 1997: 5–7). Свеждането на политиката до инструмент за решаване на конфликти обаче не еманципира политиката от пазара. Напротив – именно тази позиция неизбежно води до въпроса, от чия гледна точка политиката решава конфликтите на

обществото. И отговорът също толкова неизбежно стига до класовата интерпретация на политиката, до виждането за политиката като инструмент на класовото господство и в един по-общ смисъл до интерпретиране на политиката като функция на икономиката. В тази рамка, която концептуализира човешките отношения като икономически, остава и опитът на Нет и Клуге (Negt and Kluge 1993) да обосноват една концепция за пролетарската публична сфера като алтернатива на буржоазната.

Така стигаме до фундаменталния въпрос, кои хора и по какъв начин могат да бъдат концептуализирани като изходно начало в политическия анализ. За да потърсим отговора на този въпрос, ще перифразираме встъпителното изречение на „Капиталът“: битието на обществото, чието богатство „се явява като грамадно натрупване на стоки“, се разкрива пред нас като огромно струпване на хора. Без да подминаваме вътрешния въпрос – дали самото струпване на огромни човешки маси не представлява също обществено богатство, трябва да отбележим поразителния паралелизъм в модерната история между струпването на стоки и струпването на хора. Тези два процеса се определят взаимно и в еднаква степен зависят от действието на множество взаимосвързани исторически фактори: отмяната на феодалните зависимости, увеличението прираст на населението, промяната в модела на заселване от началото на Новото време, прогреса в развитието на транспорта, комуникациите, науката, образованието, културата и т. н. Поради това в раздела „Генеалогия на публичните структури“ ще си позволя да анализирам обмена на мнения между участниците в публиката по аналогия на стокския обмен. В това отношение класическата политическа икономия и особено анализът на стоката на Маркс ми служеха като неоценими ориентири. Тъй като анализираниите отношения в обмена на мнения и обмена на стоки са свършено различни, тук няма да се наложи изрично цитиране.

По своето съдържание икономическият анализ може да бъде полезен в анализа на политиката не повече отколкото е полезен в анализа на семейните форми, ритуалните практики, културните традиции и пр. Във всички тези случаи е необходимо да се анализира първо вътрешната структура на конкретния социален феномен и едва след това да се търси влиянието на икономиката като един силен, но така или иначе външен фактор. В духа на това виждане настоящият труд предлага една теоретическа реконструкция на политиката в буржоазното общество, която изхожда от отношенията между неговите основни обитатели – анонимните индивиди. В този подход е съсредоточена цялата критика към политическата концепция на Маркс, която израства от отношенията между стоките и следователно постулира политическите институции като даденост. Политиката като отношение между самите хора е големият отсъстващ във визията на Маркс. Ето защо при него не е концептуализирана отправна точка, от която човекът може да окаже съпротива на капиталиста в рамките на съществуващата политическа система. Затова глобалните политически предписания, направени въз основа на икономическия анализ, имаха толкова драматични исторически последици.

Стълпотворението от анонимни граждани приема множество форми: маса, тълпа, колектив, публика, аудитория. Структуроопределяща роля по отношение на публичното пространство обаче играе публиката. Тя представлява множество, което не е положило никаква граница между себе си и останалите и познава само една граница: събитието, по повод на което е събрано. Публиката представлява конкретното битие на обществото по отношение на дадено събитие. Затова присъствието и действието в публиката е адресирано към цялото общество. В този смисъл тя е коренно противоположна на новите колективни образи на солидарност, за които говори Сенет, основани например на етническата

принадлежност, квартала или областта. Те водят до отхвърляне (на външните, непознатите, неприличащите на тях), до търсене на независимост от външния свят, вместо до стремеж той да се промени. Колкото по-интимно, толкова по-необщително (Sennett, 1996: 265–266). Политическата жизненост на обществата, в които господства демократическата форма на управление, се задава от присъствието на множество различни по обхват и качество публики. Нещо повече – по думите на Ливингстон „публиката“ въплъщава по-високи идеали, по-стойностни практики и ценности, отколкото често се открояват в объркания свят на политиката (Livingstone, 2005: 28). Ето защо публиката се разглежда като зародишна форма на модерния политически живот, като люлка на демокрацията, а отношенията между участниците в публиката – като естественото начало в теоретическото реконструиране на политиката.

В предмодерната история хората формират някаква публика преди всичко по повод своите претенции към останалия свят или чуждите претенции към самите тях. Подобни претенции могат да бъдат защитени/отхвърлени само с оръжие под ръководството на лицата, чието право и задължение е да стоят начело на войската. Поради това предмодерната публика остава под контрола на лицата, които олицетворяват общите интереси на една държава, област, племе, етническа група и пр. Дори в случаите на протести срещу тези лица този модел се запазва: протестните действия приемат формата на военно придвижване, организацията на публиката придобива чертите на военна организация и често пъти начело на бунтуващото се население стоят претенденти за властта. Затова в Средновековието например постоянната активна „публика“ е преди всичко войската. Само когато войската се разбунтува или бунтуващите се въоръжат, народът усеща своята сила и слабостта на съществуващата власт.

Чужденците в древния смисъл могат да станат една степен по-малко чужди чрез християнството, чрез принадлежността си към една гилдия, към армията и т. н., които ги приближават към общата маса. Докато в модерното общество средата от непознати е част от нашия най-ценен начин на съществуване – пише Уорнър (Warner, 2002: 75). Целият живот на модерния човек протича в буквалния и алегоричен смисъл на думата пред очите на практически неограничено множество от различни видове реални и въображаеми „публики“, които дърпат нишките на неговата съдба. Дори бъдещето на самия стокопрител се определя от публиката на неговите продукти. Неслучайно усилията на производители и маркетингови специалисти целят както да спечелят благоразположението на публиката, към която адресират своите продукти, така и да формират една благоразположена публика.

За човека от буржоазното общество е толкова естествено да участва в някакъв вид публика, колкото за човека от примитивното общество да участва в племенния ритуал или за човека от тоталитарното общество – в неговото идеологическо конструиране. Модерното общество всекидневно създава предпоставки и дава поводи за събирането на хората в определени публики, чрез които да предприемат реални или символични действия срещу наличните икономически и/или политически параметри на своето общество. Осъзнавайки своята зависимост от политиката, хората започват да се борят за нейното регламентиране, осъзнавайки зависимостта на политиката от самите тях – започват да се борят за нейното легитимиране.

Всички основни събития, определили демократичния характер на политическите промени от зората на буржоазното общество до днес, са предхождани от силни публични движения, протичат в условията на засилено публично присъствие и под определен публичен натиск, имат публичен характер и са адресирани към една неопределена по своя

обхват публика. Зад всички демократични завоевания в институционалната и политическа структура на обществото стои неизменно публиката – като респектиращо живо присъствие на множествеността на обществото или поне като презумпция за такова присъствие. Хърд изразява своето отношение към този процес така:

...инвазията на тълпата в общинските пространства, прехвърлянето на местните етнически граници или на ритуалите на особените улични фестивали структурират политическия протест... Пространството винаги е служело като средство за упражняване на натиск върху държавата или местната власт, една арена, в която по-нисшите групи – жени, работници, санкулоти – изразяват и налагат своите морални системи. Към XIX в. тези отколешни употреби на публичното пространство претърпяват значителна промяна. В много случаи бунтовете и олеиите са допълнени от войнишки публични маршировки, тихи митинги и добре дисциплинирани стачки. Тази респектираща употреба на публичното пространство е била свързана с нарастващата употреба от страна на подчинените групи на една нова форма на политическа власт: публичното мнение и публичния дебат, реалността на „буржоазната публична сфера“ (Hurd, 2000: 75–76).

Най-дълбоката база за преобразуващото влияние на публиката върху централната и местната политическа власт обаче дава не „пространството“, а това, че публиката – както се изразява Уорнър, се организира независимо от държавните институции, законите, формалните рамки на гражданството или църквата. Ако не може да се мисли като организирана независимо от тях, публиката не би могла да бъде суверенна по отношение на държавата (Warner, 2002: 68–69).

Токвил прави извода, че в условията на демокрацията публиката има особена власт, която прониква в мисленето на всеки чрез огромния натиск върху ума на всички. Колкото по-пасивно става населението, толкова по-опосредствано става неговото влияние и толкова по-малко стават темите на дебатите. Респективно властта на избраните се увеличава,

а на гласоподавателите намалява (Tocqueville, 1990б: 10, 79). През XIX в. публичният живот в САЩ е сложен, бурен, обхванат от остри противоречия и пълен с несправедливости като изключване на жените от формалното политическо участие и бруталността на робството и последиците от него. От равнището на местната община до националните дела публичният живот е ярък, драматичен и ангажиращ. Това силно чувство на публиката като актьор и обсъждаща страна оформя всички аспекти на обществото. От тази традиция израстват образователните институции и движения, пресата, обществените библиотеки и пр. Народните движения на изключени или маргинализирани от доминиращите термини на политиката и гражданството използват републиканския език и му придават нова жизненост посредством съчетаването на гражданската отговорност с борбите за власт и справедливост (Boyte, 1991: 57).

В сърцевината на възникналото от този контекст популистко движение лежи схващането за гражданите като отговорни агенти в публичния свят. Популистите не само искат възобновяване на публичната отговорност над едрата собственост, наред с начините да се държи собствеността под отчет. Те също така прилагат реториката за гражданската отговорност към самите себе си посредством разширената програма за самообразование. На юг и в Средния запад върху старите традиции се организират паради и кампании, фермерски кооперации и цикли от лекции. Това насърчава и женското участие по безпрецедентен за XIX в. начин. Популистката платформа предлага начини за контрол над основните елементи на националната икономика (транспорт, снабдяването с пари и поземлената политика), разглеждани като съществени за независимостта на гражданите и оцеляването на дребния бизнес. Оформя се един език, който създава реторическия репертоар за реформаторите от XX в., които отправят критика към социалната безотговор-

ност на концентрираната икономическа власт. В прочутата си лекция „Новият национализъм“ Теодор Рузвелт заявява: „Истинският приятел на собствеността, истинският консерватор е този, който настоява собствеността да бъде слуга, а не господар на държавата...“ (пак там, 59).

Колкото по-дълго хората не съумяват да синхронизират силите си под формата на някаква публика, колкото по-дълго тези сили остават заспали, толкова по-вероятно е съществуващите публични институции да се отклонят от базисните си задължения и по един таен начин да превърнат частните интереси на своите служители в движеща сила на своите действия и в критерий за преценка на получените резултати. Накратко, толкова е по-вероятно да започне процес на завладяване и по същество приватизиране на публичните институции и публичното пространство като цяло. Подкрепяйки организациите и институциите, които възприемат нейните принципи и цели, публиката им придава своята сила и легитимността за нейното приложение.

Публиката, утвърдила съществуващите политически форми, изчезва, но властта и страстта за притежание остава в ръцете на служителите и агенциите, създадени от нея, – казва Дюи (1988: 31). Когато публичните организации и институции се обърнат срещу своята публика, тя отвърща с натиск, целящ да ги подчини отново на своята кауза. По този начин в сблъсъка между публика и институции си дават среща въплътената в институциите енергия на публиките от миналото и живата енергия на действащите в настоящето публики. Един от аспектите на този сблъсък са отношенията между справедливостта и легитимността.

Ролс подчертава различието между справедливостта и легитимността, като изтъква, че легитимността е по-слаба идея от справедливостта и налага по-слаби ограничения върху това, което може да бъде направено (Rawls, 1995: 175). Когато се оформя дадена система от правила за леги-

тимност, легитимното се представя като справедливо. Но легитимността и справедливостта неумолимо се разделят в хода на историческото развитие, доколкото основанията на легитимността остават заковани в миналото и тя остава неизменна за големи периоди от време, а справедливостта е категория на живия човек, която следва неговите всекидневни възобновяващи и променящи се нужди. Когато мислят легитимността обаче хората не забравят нейната генетическа тъждественост със справедливостта. Затова, когато резултатите от една легитимна демократична процедура са несправедливи, те поразяват не само нейната легитимност, но и легитимността на цялото политическо устройство (пак там, 176). А когато всекидневните нужди наложат преразглеждане на принципите на легитимността, тогава легитимността и справедливостта се сливат отново.

3.3. Познавателният дисбаланс между стоката и публиката

Въпреки очевидния исторически паралелизъм в развитието на стоката и публиката е налице пълно разминаване между развитието на научното познание за стоката (стокови-те отношения) и за публиката (особено нейната политическа роля). Стоката като обект на научен интерес има несравнимо по-щастлива съдба: нейното изследване започва от първия момент, в който се осъзнава ролята ѝ в социалния обмен. Обратно, налице е драстично разминаване между политическото значение, „хегемонията на публиката“ в модерното общество (Rappa, 2002: 46) и равнището на познание за нейната роля. Както се изразява Уорнър, може би тъкмо защото съвременният живот е толкова немислим без идеята за публика, тази идея се възприема като дадена и следователно остава неразбрана. Странна е неяснотата по въпроса „що е публика“, след като малко неща са били по-важни в развитието на модерността. Няма дисциплина или метод,

които имат основание да претендират, че са казали много за публиката като общност, въпреки нейното ключово значение за политическите процеси през последните няколко века (Warner, 2002: 8–9, 65)⁷. Дори прозренията относно връзката между публиката и предиката „публичен“ не надхвърлят равнището на изолирани мисли:

Всичко, което се предлага на оценката на публиката, придобива публичност (Хабермас, 1995: 84–85).

Аргументите се излагат в едно комуникативно пространство, което е публично, защото насочва аргументите към една анонимна публика от читатели (Zaret, 2000: 177).

Част от обяснението на този парадокс може да се търси в пъстротата от значения, които публиката е натрупала през вековете, и в тяхната прогресираща динамика. Може да се говори за публика в античния, средновековния, тоталитарния или съвременния смисъл на думата. Различен обхват и значение има публиката на отделните видове изкуства, на обществените, синдикалните и политическите събития или просто на събитията от личния живот на хора в зависимост от тяхното културно и образователно равнище или техния социален, професионален или творчески статус. Възможно е публиката на едно конкретно събитие да направи публично друго събитие, а едно и също събитие да придобие публичност или да остане в полето на частното в зависимост от своята публика. С появата си медиите повдигат на степен всевъзможните комбинации между тези обстоятелства:

⁷ Ако Уорнър не употребява по-точния израз: „след като малко неща са били толкова важни“, то е поради виждането му за обръщението като основна предпоставка за конституирането на публиката. Затова публиката може да действа като социално цяло, да претендира за морална власт, да бъде суверен само в случаите, в които циркулацията на обръщенията към едно неопределено множество от непознати „срещат“ (а) съответните читателски практики и (б) едно социално въображение, в което интеграцията на непознати би могла да стане обичайна, стойностна и в някои отношения норма (Warner, 2002: 105). По този начин публиката се редуцира до категория на литературата.

В известен смисъл „публиката на медията не е вече публика“. Понятието „маси“ или „широка публика“ се използва не само за да дефинира изключителния размер на медийната публика, но и да конкретизира това, което би могло да бъде наречено публика, податлива на изкушенията на образите (емоционалното въздействие) (Agacinski, 2001: 139).

В наши дни тези значения (на публиката – Н. Н.) се умножават и разширяват по посока на нови контексти и нови медии, нови политики и нови реторики, промяната в значенията на публиката става по начини, които едва започваме да оценяваме (Warner, 2002: 8).

След края на Първата световна война идеята за публика започва да губи своето политическо значение. Тя се превръща във „фантом“ (Lippmann), чието мнение се формира в резултат от целенасоченото манипулативно въздействие на медиите и държавата. Онези, които движат този механизъм, са „невидимото правителство, което е истинската управляваща сила на нашето общество“ (Бърнейс). В този контекст политическият дискурс подчертава държавническото изкуство, като започва да се върти около въпроси като напрежението между изпълнителната и законодателната власт или макропроблемите на национално и международно равнище (Carpignano и съавт., 1993: 99–102).

Огромната част от познавателните затруднения при изследването на политическата роля на публиката играе именно политиката, която маргинализира понятието за публика като проблем на политическата наука, вместо да я постави в центъра на своето внимание. Това води до пренебрегване на публиката от останалите социални науки, до превръщането ѝ в периферен проблем на общественото себепознание. На практика обаче публиката и политиката се намират в сложни отношения на взаимно застъпване и взаимно противопоставяне/разобличаване. От една страна, както в борбата за власт, така и при защитата на властта политици и държавници винаги търсят подкрепата на публиката, чийто натиск е насочен към техните опоненти, или се

стараят да генерират такава. От друга страна обаче, обърнатата срещу тях публика е техният най-голям противник: (1) публиката представлява формата, чрез която обикновеният гражданин може да изправи политиците „до стената“, без да поеме задължаваща индивидуална отговорност, и поради това (2) лесно се пречиства от користните интереси, които се разминават с интересите на нейните членове. Според препоръката на Липман:

Истинската публика трябва да се самопрочиства от групите в нея, които преследват своите егоистични интереси, защото частните интереси не могат успешно да се приспособят един към друг, ако всеки от тях придобие привидна сила. Ако истинската публика се мобилизира в името на даден частен интерес, който се стреми към господство, тя няма да представлява реалният баланс на силите и решението ще се провали (Lippmann, 1925: 112–113).

Всъщност това е една иманентна за публиката реакция. Затова дори когато се „заиграват“ с публиката, политиците проявяват едно дълбоко стаено недоверие към нейните реакции.

Цялото следващо изложение представлява една прогресираща защита на валидността на изходната предпоставка в анализа. Предоставянето на конкретни статистически данни, които да докажат политическата релевантност на публиката, не представлява особена трудност – достатъчно е да се разгледа ролята на публиката във всички повратни исторически моменти от времето на първите буржоазни революции до днес. Публиката отдавна е нанесла своя общопризнат отпечатък върху най-новата политическа история и върху представите на широките слоеве от населението за нея. Големият проблем е друг: в изобилието от исторически факти да се видят най-ефективните връзки, очертаващи нейната политическа роля: между публичните движения и промяната на политическите форми, между живото човешко присъствие и политическата конфигурация, механизмите,

чрез които определенията на публиката изкрystalлизират в едни или други политически структури.

Зад многообразните прояви на политическото винаги може да бъде открито реално или виртуално присъствие на някаква публика. Но за да стигнем до това общо качество на публичното, трябва да се абстрахираме от всички външни наслагвания върху него от страна на конкретния социалнополитически контекст и действащата мрежа от публични посредници. Затова най-далече от тази представа са публиките, мобилизирани от институции и организации (на национално и наднационално равнище), медии (националните и дори наднационалните). При тях е най-трудно да се формулира метафората за общност, в която са стопени различията между класи, етнически групи, религиозни общности, нации, раси и изобщо всички общностни различия, които човечество някога е генерирало. Може би най-пълно тази метафора намира конкретен израз в една спонтанно възникнала публика по повод на едно отделно събитие. Понякога това събитие е от такъв мащаб, че може да превърне в своя публика цяла нация и дори да надхвърли националните граници. Аренд изтъква, че по времето на Френската революция хората са представлявали едно цяло, ръководено от една воля – нуждата от хляб (Arendt, 1968: 89). Двеста години по-късно „вятърът на промяната“ сплоти всички народи от Източна Европа до степен да ги превърне в една обща публика, която със затаен дъх следеше сътворените от самата нея събития във всички страни от бившия социалистически лагер.

Понятието „публика“ функционира като метафора, прокарваща една изключително подвижна и неуловима граница между света на публичното (политика, изкуства и развлечения), и света на частното, включително интимното. Тя вдъхва живот на взаимовръзката между свободата, обноските и изкуствата. Клайн изтъква следните моменти в това отношение: коректни или добродетелни обноси са необхо-

дими, за да се поддържа свободата; свободата подхранва изкуствата; изкуствата помагат да се поддържат обноските. В тези отношения гражданската традиция се среща с езика на учтивостта и върху тези отношения израства учтивостта (Klein, 1989: 593).

Ръководен принцип на всяка публика е анонимността на участниците в нея. Дори ако някои от тях предварително се познават помежду си, те са от значение за публиката само доколкото участието им съблюдава принципа за анонимност. Ето защо никой от участниците не може да претендира, че е по-различен от останалите, и с еднакво основание може да заяви: „Аз съм публиката!“ Следователно публиката създава системно предпоставките за появата на най-елементарното публично отношение, в което човек изобщо може да влезе – отношението между две анонимни лица. Това отношение е изключително крехко: то съществува само доколкото участниците в него остават в анонимност. То обаче е зародишът, от който в крайна сметка израстват всички политически субекти и всички норми, които ги принуждават да действат така, сякаш са анонимни.

3.4. Стоки и хора: обмен и сравнение

Стоките се сравняват, като се разменят. Качествата на една стока се разкриват в нейното потребление, но нейната стойност се определя на пазара, след съпоставката със стоките на останалите стокопритежатели. Сравнението между хората обаче може да приеме формата на обмен само когато става дума за военнопленници и зложници, т. е. в контекста на дълбока вражда между две общности. В нормалния случай хората се сравняват чрез съпоставката на техните продукти и действия. При това човешките продукти непрекъснато провокират определени действия, а действията на свой ред се съпоставят посредством продуктите, в които угасват. По този начин се осъществява един непрекъс-

нат обмен между физическите умения, знанията, творческите способности и дори чувствата на самите участници и чрез тях косвено между цели социални категории, позиции, институции, ценности и типове политическо устройство и пр. Разбрано в този широк смисъл, сравнението между хората не е индивидуален акт, а глобализиращ социален дискурс, в който хората взаимно уточняват своето място в обществото. Макар и интригуващи, тези аспекти на сравнението между хората отвеждат встрани от основната линия на нашето изследване. Те обаче ни помагат да формулираме важния за изследването въпрос: Коя форма на обмен между индивидите притежава публична релевантност?

Вече аргументирахме тезата, че публичният обмен е обмен между анонимни лица или от името на цели общности от анонимни лица. Какъвто и да е конкретният предмет на този обмен, той утвърждава общото, а не различието между хората. „Воалът на анонимност“ обединява, а не разграничава хората. Той „пада“ върху всички публични институции, включително върху онези, които по определение се олицетворяват от конкретни личности. В случаите на пълна, стигаща до наследствена персонификация, самата личност се явява проводник на повисши морални и религиозни принципи, които отвеждат далече отвъд нея и дотолкова я превръщат в анонимна личност.

Ето защо публичният обмен по своята същност е универсален обмен – той описва едно движение, което засяга всеки поотделно и всички като цяло:

Всяко нещо, адресирано към публиката, е предназначено да извършва движение. Това обяснява защо печатът и организацията на пазара, свързан с него, исторически играят толкова централна роля в развитието на публичната сфера... Възможността да се обърнеш към света чрез движението на взаимно пресичащи се дискурси изглежда се е развивала в продължителен период, поне от края на XVI в. до края на XVIII в. (Warner, 2002: 91–92).

Субстанцията на публичния обмен трябва да притежава способността да се умножава (а не да се потребява) в хода на самия обмен. Освен парите, такъв потенциал притежава само информацията. Благодарение на този потенциал както паричното обращение утвърждава универсалната сравнимост на стоките, така и движението на информация (факти и аргументи) утвърждава универсалната сравнимост на самите хора. Оттук и ключовата роля на обмена на информация за факти, позиции, значения и пр. (или както го наричаме за краткост „обмен на мнения“) за анализа на публичното. „Публиките, за разлика от тълпите – казва Уорнър, не са способни на никаква активност, която не може да бъде изразена чрез глагол като: изследвам, питам, отхвърлям, поддържам мнение, решавам, преценявам и т. н.“ (Warner, 2002: 123).

4. Конституирането на публиката

4.1. Ролята на словото

Значението на обмена на мнения повдига проблема за ролята на словото (особено писменото) за конституирането на публиката. Писменото слово представлява информационният еквивалент на анонимното общуване в публиката: (а) „посредством конвенцията, която позволява на написаното да изразява лишаването от тяло на неговия автор и неговите читатели, публичният дискурс превръща личностите в публика“ (Warner, 1992: 381) и с това играе централна роля в конституирането на раннобуржоазната публичност; (б) самите текстове могат да бъдат разглеждани (в един метафоричен смисъл) като „лишени от автори“, а производството на значение може да се откъсне от какъвто и да е идентифицируем, съзнателен човешки субект (Chadwick, 2000: 292); (в) писменото слово позволява оттегляне от всички институционални пространства, в които речта винаги е държана под контрол;